

خبرنامه اطلاع رسانی داخلی
دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
ویژه نامه شب قدر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ (۱)
وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ (۲)
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ (۳)
تَنْزِيلُ الْمَلَكَةِ وَ الرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ (۴)
سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ (۵)

ترجمه آیات

به نام خداوند رحمتگر مهربان

ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم. (۱)
و از شب قدر، چه آگاهی کرد. (۲)
شب قدر از هزار ماه ارجمندتر است. (۳)
در آن [شب] فرشتگان، با روح، به فرمان پروردگارشان، برای هر کاری [که] مقرر شده است [فرود آمدند]. (۴)
[آن شب] تا دم صبح، صلح و سلام است. (۵)

وجه تسمیه شب قدر

در ابتدای این نوشتار به تعریف مختصری از واژه «قدر» در منابع لغوی و برخی تفاسیر اشاره می‌شود. تا منظور از قدر در متن با توجه به تعریف نهایی ارائه شده، مشخص شود.

واژه قدر و سایر مشتقاتش در معجم المفهرس بیش از صد بار ذکر شده است. واژه «قدر» در قرآن به ویژه در سوره قدر ۳ مرتبه ذکر شده است. (المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، عبد الباقی، ص ۷۰۴) قابل توجه می‌باشد که در همین سه بار کاربرد، ترکیب «لیلۃ القدر» را نیز دارا است.

علامه مصطفوی واژه «قدر» را در لغت به معنی اختیار بر انجام و ترک فعل دانسته است و در تبیین تقدیر نیز بیان داشته که تقدیر بر اجزای قدرت و تعلق آن در خارج بر متعلق دلالت دارد. (التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، مصطفوی، ج ۹، ص ۲۰۵)

البته واژه «قدر» به معانی دیگر نیز آمده است که عبارتند از: «با عظمت و بزرگی» با استناد به آیه «مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ»، «قدر خدا را چنان که در خور اوست نشناختند». (حج/۷۴) «تقدیر، اندازه‌گیری و تنظیم» که راغب در مفردات می‌گوید: «شب قدر یعنی شبی که برای امور مخصوصی آن را آماده نموده است.» (مفردات ألفاظ القرآن، راغب اصفهانی، ص ۶۵۸) همان طور که در قرآن به این معنی اشاره شده است که «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ»، «در آن [شب] هر [گونه] کاری [به نحوی] استوار فیصله می‌یابد». (دخان/۴)

همچنین می‌توان گفت که نظر علامه طباطبایی در تعریف واژه «قدر» نیز همین مفهوم می‌باشد که شب قدر، شب اندازه‌گیری است. زیرا خدای تعالی در آن شب حوادث یک سال آینده (زندگی، مرگ، رزق، سعادت، شقاوت و ...) را مقدر می‌سازد. (رک: ترجمه تفسیر المیزان، طباطبایی، مترجم: موسوی همدانی، ج ۲۰، ص ۵۶۱) در قاموس قرآن همچنین به معنای «تنگ گرفتن» نیز ذکر شده

است. (قاموس قرآن، قرشی، ج ۵، ص ۲۴۶)

در تعریف شب قدر تأمل در نظر آیت الله مکارم شیرازی نیز خالی از فایده نمی‌باشد. ایشان چند قول مطرح کردند به این صورت که تعیین مقدرات سالانه بندگان، دارای شرافت و عظمت، نزول قرآن بر رسول (ص) به وسیله فرشته صاحب قدر، شب نزول قرآن، صاحب منزلت شدن احیا دارنده، نزول فراوان فرشتگان باعث تنگ شدن عرصه بر آن‌ها می‌شود.

از میان اقوال ذکر شده ایشان قول اول یعنی تعیین مقدرات سالانه انسان‌ها در آن شب را معروف تر دانسته است. (رک: تفسیر نمونه، مکارم شیرازی، ج ۲۷، ص ۱۸۷ و ۱۸۸)

در این متن با توجه به تعاریف ارائه شده، منظور از قدر همان تعریف علامه و یک قول از مجموع اقوال آیت الله مکارم شیرازی می‌باشد که به معنی تعیین تقدیر سالانه امور انسان می‌باشد.

پیشینه شب قدر

رمضان و روزه گرفتن در اسلام از ابتدا وجود داشته و برای آن احکامی در قرآن ذکر شده است که در این متن مجال بحث آن نمی‌باشد. در مورد این که آیا شب های قدر هم دارای پیشینه است یا نه؟ روایاتی مطرح شده که به یک نمونه از آن اشاره می‌شود.

از ابوذر روایت شده که گفت: «یا رسول الله، لیلۃ القدر، شیء یكون علی عهد الأنبياء ينزل علیهم فیها الأمر، فإذا مضوا رفعت؟ قال: «لا، بل هی الی یوم القیامة»، «به رسول خدا (ص) عرض کردم یا رسول الله (ص) آیا شب قدر شبی است که در عهد انبیاء بوده و امر به آنان نازل می‌شده و چون انبیاء می‌رفتند نزول

امر در آن شب تعطیل می‌شده است؟ فرمود: «نه، بلکه شب قدر تا قیامت هست». (البرهان فی تفسیر القرآن، بحرانی، ج ۵، ص ۷۱۴) در این سخن رسول خدا (ص) به استمرار و دوام شب قدر تا قیامت اشاره شده است.

اما در مورد پیشینه شب قدر در امت های پیشین و موهبتی که به امت پیامبر (ص) رسیده است. از اهل سنت وارد شده است که انس از رسول خدا (ص) نقل می‌کند: «ان الله وهب لامتی لیلۃ القدر لم یعطها من کان قبلهم»، «خداوند به امت من شب قدر را بخشیده و احدی از امت های پیشین از این موهبت برخوردار نبودند». (الدر المنثور فی تفسیر المأثور، سیوطی، ج ۶، ص ۳۷۱)

تعیین شب قدر

قرآن کریم و روایات شب خاصی را به عنوان شب قدر تعیین نکرده‌اند. اما همه می‌دانیم که قرآن در شب قدر نازل شده است یا استناد به بهترین دلیل که آیه «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ...»، «ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است». (بقره/۱۸۵) می‌باشد.

اما در تعیین و بیان این که چه شبی از ماه رمضان به عنوان شب قدر می‌باشد، اختلاف است همان طور که طبرسی در مجمع البیان نیز آن را اختلافی دانسته است. (رک: ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، طبرسی، ج ۲۷، ص ۲۰۰)

البته در تفسیر سوره قدر روایات فراوانی از طریق شیعه و سنی در این باب وارد شده است که شب قدر را در دهه سوم ماه رمضان می‌دانند و بین روزهای نوزده، بیست و یک، بیست و سه رمضان مطرح شده است.

در روایتی که زراره از امام صادق (ع) در مورد شب های قدر و تقدیر انسان نقل کرده است، این گونه آمده که: «التَّقْدِيرُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ تَسْعَةَ عَشْرَ وَالْأَبْرَامُ فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَ عَشْرِينَ وَالْأَمْضَاءُ فِي لَيْلَةِ ثَلَاثَ وَ عَشْرِينَ»، «تقدیر امور در شب قدر، یعنی شب نوزدهم، تحکیم آن در شب بیست و یکم و امضای آن در شب بیست و سوم است». (الکافی، کلینی، ج ۴، ص ۱۵۹، ج ۹)

همچنین امام باقر (ع) در پاسخ به عبدالواحد بن مختار انصاری در مورد شب قدر فرمود: «در دو شب بیست و یکم و بیست و سوم به عبادت و شب زنده داری مشغول باش، زیرا شب قدر یکی از این دو می‌باشد». (مجمع البیان فی تفسیر القرآن، طبرسی، ج ۱۰، ص ۷۸۷: تفسیر نور الثقلین، العروسی الحویزی، ج ۵، ص ۶۲۸)

همان طور که در روایات فوق مشاهده می‌شود شب قدر در دهه سوم ماه مبارک رمضان می‌باشد. عدم تعیین آن به منظور تعظیم امر آن بوده، تا بندگان خدا با گناهان خود به امر آن اهانت نکنند. (رک: مجمع البیان فی تفسیر القرآن، طبرسی، مترجم: مترجمان، ج ۱۰، ص ۵۱۹)

به عبارتی پنهان بودن شب قدر راهی است به سوی این که همه به دعا و مناجات روی بیاورند. تا مردم همیشه در حالت دعا و تضرع باشند و آن را به زمان خاصی موقوف نمایند و از این رو به صفای باطن توجه بیشتری داشته باشند.

خصایص شب قدر

در این مجال به تبیین برخی از ویژگی ها و خصایص شب قدر، اشاره می شود. منظور از خصایص، امتیازات و برجستگی های این شب می باشد. که مستند آن آیات و روایات می باشد. قبل از ورود به این مقوله به اهمیت شب قدر به اجمال پرداخته می شود. شهید مطهری شب قدر، را شب انسان کامل دانسته است زیرا در شب قدر قرآن نازل شد. پیامبر(ص) و امام(ع) نیز شب قدر دارند. همان طور که هیچ وقت زمین از انسان خالی نیست و سال از شب قدر خالی نیست و شب قدر از ماه رمضان بیرون نیست. (تفسیر ۷ سوره از قرآن، مطهری، ص ۷۴)

تبیین

کرد. (برکرانه قدر، طالقانی، هدایت الله، ص ۱۲۳ - ۱۲۵)

۱. نزول قرآن و دلایلیش

یکی از مهم ترین و بارزترین ویژگی های شب قدر، نزول قرآن در این شب است که در متون متعددی به تفصیل شرح آن، آمده است.

در آیات «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ». (بقره/۱۸۵)، «حَمِّ وَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ». (دخان / ۳) و «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ». (قدر/۱) به نزول قرآن در شب قدر اشاره دارد.

علامه طباطبایی بر این نظر است که نزول قرآن را در ماه رمضان و یا در شبی از شب های آن دانسته که با تعبیر به «انزال» آمده است و دلالت بر نزول یکپارچه قرآن دارد و در هیچ یک از آنها تعبیر به «تنزیل» نیامده است. (رک: ترجمه تفسیر المیزان، طباطبایی، مترجم: موسوی همدانی، ج ۲، ص ۲۰)

در تفسیر نمونه ذیل آیه «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»، (قدر/۱) آمده که نام قرآن صریحاً نیامده است و در فراز «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» ضمیر موجود در واژه به قرآن باز می گردد. که در مجموع به عظمت و اهمیت قرآن و نزولش اشاره دارد. (تفسیر نمونه، مکارم شیرازی، ج ۲۷، ص ۱۸۱)

۲. بخشش گناهان

انسان در طول زندگی به انجام اعمالی می پردازد که ممکن است گاهی او را به سمت خطا نیز سوق دهد و این مهم باید محل توجه انسان باشد و نگذارد غبار غفلت بر قلبش بنشیند. از این جهت باید نسبت به گناهانش طلب بخشش داشته باشد و آن را به زمان وداع از دنیا موقوف نماید.

در این زمینه از پیامبر اکرم (ص) روایت شده است: «من قام ليلة القدر إيماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه»، «هر که شب قدر را پیاورد و مومن باشد و معتقد روز جزا حق سبحانه گناهان او را بپامرزد». (تفسیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین، کاشانی، ج ۱۰، ص ۳۰۸)

بخشش گناهان در این ماه به اندازه ای اهمیت دارد که پیامبر (ص) در حدیث دیگری فرمود: «... مَنْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَعَدَّهُ اللَّهُ...»، «کسی که شب قدر را درک کند، پس بخشیده نشود»

از رحمت خویش دور می سازد». (بحار الأنوار، مجلسی، ج ۹۴، ص ۸۰)

۳. افزایش ثواب

انسان در مدت حضورش در دنیا باید به جمع آوری و ذخیره اعمال نیک برای سفر آخرت بپردازد. در این میان سفارشات و دستورات ائمه(ع) بسیار راهگشا می باشد. از این رو فرد باید به برخی ایام که دارای قداست و اعتبار ویژه ای هستند. اهتمام بیشتری داشته باشد و توشه سفرش را متقن تر و بیشتر ببندد.

در مورد شب های قدر، بحث افزایش ثواب خیلی مورد توجه می باشد و نسبت به آن سفارش فراوان شده است. که امام رضا(ع) فرمود: «... الْعَمَلُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ...»، «عمل در شب قدر بهتر از عمل در هزار ماهی است که شب قدر در آن نباشد». (الفقه المنسوب إلى الإمام الرضا (ع)، امام رضا(ع)، ص ۲۰۴)

۴. محرومان از برکات ليله القدر

قانون هستی بر این است که وقتی نسبت به امری توصیه می شود و برای آن آثار و فوایدی ذکر می شود. چنان چه فرد خود را به اجرای اوامر سازنده و ترک نواهی ملترزم سازد. به فراخور اجراء، از فواید و آثار آن در زندگی بهره مند می شود.

شب قدر نیز با توجه به فضیلت های زیادی که برای آن ذکر شده از این قائده مستثنا نمی باشد. از این رو کسانی که از آن استفاده کنند و به عبارتی بار خود را ببندند. سود می برند. در مقابل کسانی که بی توجه به آن باشند زیان دیده و اهل خسران محسوب می شوند. در مورد محرومان از شب قدر نیز در برخی تفاسیر به این نکته

اشاره شده که شارب خمر، قطع کننده صلح رحم، عاق والدین، وجود سگ در خانه، کسی که نماز نخواند، دو مسلمانی که با هم سخن نگویند. از درک شب قدر به معنای واقعی آن محروم می شوند. (کشف الأسرار و عدة الأبرار، رشیدالدین میبیدی، ج ۱۰، ص ۵۶۵)

۵. قلب رمضان

قلب به عنوان مرکز است. که حیات و استمرار خیلی از امور به واسطه این مرکز تامین می شود. در مورد شب قدر نیز از این تعبیر استفاده شده است که امام صادق(ع) فرمود: «قلب ماه رمضان، به شمار می آید». (تفسیر نور الثقلین، عروسی حویزی، ج ۵، ص ۶۱۸)

در توضیح این سخن امام صادق(ع) می توان بیان داشت که ماه رمضان در میان سایر ماه های قمری از امتیاز و اعتبار خاصی برخوردار است و تمام روزهای این ماه، روزعبادت و بندگی انسان ها به درگاه حق تعالی می باشد. اما شب های قدر از ویژگی های منحصر به فردی در بعد انسان سازی و خودسازی برخوردار است که امام(ع) از آن با تعبیر «قلب» یاد کرده است.

۶. سرور شب ها

همان طور که در خصایص فوق ذکر شد. از شب های قدر به دلیل عظمت و شرافتی که دارند با عنوان سرور شب ها نیز یاد شده است که پیامبر(ص) در این باره فرمود: «لَيْلَةُ الْقَدْرِ سَيِّدَةُ اللَّيَالِي»، «شب قدر، سرور شب ها است». (کنز الفوائد، کراچکی، ج ۲، ص ۲۳۷)

۷. شب قدر و اختیار انسان

شب قدر هیچ گونه منافاتی با اختیار انسان ندارد و بدون تردید، او در سرنوشتی که در شب قدر برایش رقم می خورد، موثر است. آیت الله مکارم شیرازی در تفسیر نمونه در باب تقدیر امور از آیه «تَنْزِيلُ الْمَلَكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مَنْ كُلُّ أَمْرٍ»، «در آن [شب] فرشتگان، با روح، به فرمان پروردگارشان، برای هر کاری [که مقرر شده است] فرود آیند». (قدر/۴) بهره گرفته است. ایشان اشاره کرده که منظور از «مَنْ كُلُّ أَمْرٍ» دو قول می باشد. به این نحو که نزول فرشتگان در آن شب برای تقدیر سرنوشت ها و فرود خیر یا هر خیر و سرنوشتی است. همچنین ایشان به قول دیگری نیز استناد کرده که عبارت است از فرود فرشتگان به امر خدا. در مجموع ایشان معنای اول را مناسب تر دانسته است.

